

Egy könyv, és ami mögötte van

Laczkó Mihály: „Idegen földre születtem...” *Moldvai csángók Baranyában*

Nap Kiadó, 2015

A Nap Kiadónál megjelent művek széles spektrumában kitüntetett helye van a határon túli nemzeti közösségek szellemi és tárgyi hagyatéka megismertetésének, ápolásának. Gondoljunk csak a néhai Domokos Mátyás (1928–2006) gondozta *In memoriam* és *Emlékezet* sorozat kötetekre: ott találjuk Dsida Jenő, Sütő András, Tamási Áron, illetve Áprily Lajos, Bánffy Miklós, Kós Károly, Reményik Sándor, Székely János, Szilágyi Domokos életét és életművét bemutató/értékelő munkákat, és a *Magyar esszék* sorozatban helyet kapott a mai erdélyi szellemi élet kiválósága, Cseke Péter könyve. Kiadványai sorában előkelő hely illeti meg a hungarológiai tárgyú köteteket is. Hivatkozunk a több mint száz év múltán Orbán Balázs nyomába szegődő Sepsiszéki Nagy Balázs kutatásait összegző kiváló sorozat – *Székelyföld falvai a 20. század végén* – négy kötetére: 1. a Háromszéket bemutató már három kiadást (1998–2001–2003) megért; 2. a Káson- és Gyergyószéket ismertető két kiadásban is (2000–2002) megjelent; 3. az Udvarhelyszékről írott (2003); 4. a Marosszéket és Aranyosszéket bemutató IV. (2007) kötetre; gondoljunk továbbá Gazda László (1933–2007) nagy érdeklődést kiváltó, a *Csángómagyar falvak* gyűjtőcímmel közzétett *Moldvai magyar vonatkozású települések történeti tára* három kötetére: I. A–G (2009), II. H–P (2010), III. R–Z (2011), amelyek több mint kétszázötven helység történelmi hitelességű vagy helyi hagyományokból merített forrásokat idéző, a csángó magyar jelenlétre utaló jegyekre a múlt és a jelen állapotának feltérképezése alapján. Mindkét szerző sok-sok évi munkájának gyümölcséből részesülhetünk, hatalmas ismeret-

anyag birtokába juthatunk, közelebről, mélyebben megismerhetjük a területi autonómiáért küzdő Székelyföld, a beolvasztásra ítélt, fennmaradásáért küzdő, nyelvet és kultúráját ápoló, hitéhez ragaszkodó, családszerető csángóság múltját s jelenét.

A 2015-ben megjelent újabb kötet – Laczkó Mihály könyve – ismételten a hányatott sorsú moldvai magyarság sorsára irányítja figyelmünket, a szerencsésebbekére, hisz nekik megadatott, hogy a negyvenes években „hazatérhessenek”; arra a nemzettöredékre, amely messzi századok során rajzott ki a székelység közösségéből Moldovába, ahol, kiszakadva a nemzeti kultúra megtartó kebeléből, megfosztva a szellemi gazdagodás intézményes lehetőségétől, megfogyva/fogyóban is dacosan küzdött, küzd ma is a megmaradásért az államilag és egyházilag is támogatott beolvasztás úthengerével szemben.

E kötet emlékezetünkbe idézi azok nevét, akik tudósításaikban, leveleikben, tudományos kutatásaikkal adták hírül a világnak, a magyarságnak e töredéknép odisszeáját. Lelkük mélyén mindig ott élt a Lakatos Demeter (1911–1974) csángó költő soraiban szavakba öntött tudat: „Ott vagyand a műk országunk / tudd meg jól / Ott hol a nap minden este / leszentül.” Tehát a nagy a közösséghez, a magyar nemzethez való tartozás kitörölhetetlen érzése mindvégig jelen van érzéseikben, tudatukban, amiképp az is, hogy a vész fekete, komor felhője lebeg felettük. Ennek adnak hangot a *Csángó himnusz* záró sorai: „Halljuk, áll még Magyarország – / Oh Istenünk Te is megáldd! / Hogy rajtunk könyörüljenek / S elveszni ne engedjenek. // Mert mi is magyarok vagyunk / Még Ázsiából

szakadtunk, / Úristen, sorsunkon segíts,
/ Csángómagyart el ne veszítsd!”

E fohász hallatán visszaidéződnek bennünk az elmúlt századok jeles alakjai, személyiségei, akik írásaikkal e mostoha sorsú nép – „a világ talán legárvább népcsoportja” – szószólóivá váltak. Elsőként is Marcus Bandinus marcianopolisi érseknek az 1646-os moldvai látogatását követően a Szentszéknek küldött beszámolója, Zöld Péter 1782-ben keltezett jelentése, Petrás Incze Jánosnak Döbrentei Gábor kérdéseire adott feleletei, a tudományos érdeklődésű Gegő Elek, Jerney János, Ballagi Aladár munkái jelzik e fájdalmas folyamat kálváriás stációit, továbbá a múlt századi csángókutatók – mindenekelőtt Domokos Pál Péter, Mikecs László és Lükő Gábor –, a csángóság népművészetét ismertető dr. Kós Károly, Szentimrei Judit és dr. Nagy Jenő, valamint a nép ajkán őrzött folklór alkotások gyűjtői – Kallós Zoltán, Faragó József és Jagamas János –, a nyelvjáráskutató kolozsvári tudóscsoport, a Babeş-Bolyai Tudományegyetem Magyar Néprajz és Antropológia Tanszéke, Táncczos Vilmos és Pozsony Ferenc kutató munkája, a Kriza János Társaság tevékenysége révén nyerhetünk betekintést a moldvai csángók több évszázadra visszatekintő történetébe, sorsának alakulásába. Egészen más megközelítést példáz Ignác Rózsa *Született Moldvában* című regénye, Beke György riportjai, Cs. Varga István mély érzelmi töltettel írott, a Csángóföldön és Erdélyben tett szellemi utazását megörökítő *Rokonföldön* című kötete, valamint a csángók vándorapostolaként aposztrofált P. Jáki Sándor Teodóz OSB bencés szerzetes száztíznel több moldvai utazásának tapasztalataiból gyönyörözőt, öt kiadást megért *Csángókról, igaz tudósítások* című, lélektől átítatott kötetének mind az 58 „mozaikja”, az általa gyűjtött csángó népelemek mind-mind egy irányba mutatnak: a jobb megismerés révén, az érzelmi azonosulás kinyilvánításával hívják fel a magyarság közvéleményének figyelmét az egyetemes magyar kultúra szerves ré-

szét alkotó sajátos értékek nagyságára, a csángósors mindmáig sajgó megoldatlanságaira. Eme impozáns cselekvés, létbeli és értékmenő küzdelem sorából nem maradhat említés nélkül az Európa Tanács ajánlása, amely fölhívja a világ közvéleményének figyelmét arra, hogy „a csángók a magyar nyelv egy korai változatát beszélik, ősi hagyományokat, változatos népművészetet és népi kultúrát őriznek, amely különleges értéket jelent Európa számára”. E dokumentum Tytti Isohookana-Asunma finnországi Európa tanácsi képviselő helyszíni tapasztalatait összegző jelentése alapján született.

Gazda László sepsiszentgyörgyi tanár tanítványaival a múlt század hetvenes éveiben indult el Domokos Pál Péter nyomában, hogy közel fél évszázad múltán adjon hírt, újabb látéleletet készítsen a csángók által (is) lakott moldvai falvakról. Diákjaival a néprajz és a folklórkutatás ürügyén szervezett „pionírexpedíciói” alkalmából falvak tucatjait járták be – dacolva a hivatalosságok ellenséges, tiltó rendelkezéseivel, intézkedéseivel –, keresték, kutatták a még meglevő nyomokat, tárgyi és szellemi hagyományokat. Az 1989-es fordulatot követően folytatta a munkát. Ennek első gyümölcse a Hargita Kiadóhivatal által megjelentetett Gazda László *Codex* (2005). Az előszóíró Halász Péter szerint a könyv szerzője egy a „moldvai csángó helytörténeti lexikon” készítése iránti igény jegyében összegezte kutatásainak, tapasztalatainak gyümölcset, aki „nem egy pezsgő szellemi, netán tudományos életet élő iskola közösségében végezte és végzi csángó helytörténeti bűvárkodásait, nem egy segítő alkotóműhely kohójából csorgatja az ércet, hanem magányosan, egyszemélyes felelősséggel és elkötelezettséggel végzi munkáját”, e kötetben 35 településről ad több-kevesebb részletességgel, dokumentumok által alátámasztott híradást. Ez csupán kicsiny hányada az általa gyűjtött anyagnak. A Nap Kiadó a szerző halála után jelentette meg a fentebb jelzett háromkötetes adattárát. Az Utószót író

Gazda Klára, a szerző testvérhúga szerint Gazda László „az egyes csángómagyar közösségek tagjainak etnikai azonosságtudatát részben az 1970-es évekbeni személyes élményei és elfogultságai, részben a távolabbi múltból származó írott emlékek fényében jellemzi”. A *moldvai csángómagyar azonosságtudat és utóélete* című utószó írója konkrét példával világít rá arra, hogy „sokan vannak, akik szakítottak nagyszüleik korszerűség szempontjából lesajnált magyar identitásával”; továbbá arra, hogy a nemzeti tudatváltás, a nyelvvesztés és az ortodox többségbe történő beolvadás kérdéskörét „nem lehet kívülállóként egyoldalúan, felületes benyomás alapján megítélni. Lehetnek mások is, és talán sokan lehetnek olyanok, akik lelkük mélyén ragaszkodnak gyermekkoruk élményeihez és eszményeihez.”

Laczkó Mihály említett kötetének vizsgálódási módszere az oral history technika révén idézi fel a maroknyi moldvai csángó közösség viszontagságos útját. Ennek segítségével – pontosítja az *Előszó* író Gatti Beáta Anna – „az egyéni vagy családi sorsok vizsgálatán keresztül nem pusztán az emlékezés, emlékezet sokféleségét, gyakran retrospektív működési módját ismerjük meg, hanem értelmezési lehetőséget kínálnak az egyének, családok kapcsolatrendszeréhez, azokat a külső kényszereket, normákat, tudatos döntéseket is megismerjük, amelyekbe az életpályák illeszkednek, vagy amelyek azokat meghatározzák”. Az emlékezők szavaiban „a történelmi alulnézetek, a gyakran évtizedekig elhallgatott történetek, személyes és kollektív traumák kaptak hangot, így a kibeszélés, az elmondhatóvá válás által azok narratív módon történő feldolgozásának lehetőségét és felvetették”.

A szerző a fentebb felsorolt/említett kutatókkal/gyűjtőkkel szemben „helyzeti előnyben” volt: belülről láthatta/láttathatta a történeteket. A moldvai Lábnikon 1942. szeptember 11-én született nyugalmazott alezredes, a hadi tudományok kandidátusa oly családból származik, amely élt a felkí-

nált lehetőséggel, vállalta az áttelepülés gondját, előbb Bácskában, aztán – a háború végén – a Dunántúli Egyházasközpont lelthelyre. A kötetben közölt megszólalásokból, az életrajzi elemeken túl, azt is megtudhatjuk, hogy a kötet nem előzmény nélküli: 2004-ben jelent meg az *Észre sem vettük, magyarok lettünk* című munkája,¹ amely „Lábnyik és Egyházasközpont történetével, valamint a Laczkó családnak az áttelepült és az otthon maradt ágaival foglalkozik”.

Haladjunk mi is a történetek kronológiája útján. Könyvét eredendő forrása, édesapjának, Laczkó Istvánnak az 1970-ben Halász Péter néprajzkutató biztatására megírt önéletrajza – *A 13 család. Szüleimről és születésemtől öreg koromig* – alapozza, azt teljesíti ki impozáns mozaikképpé, gazdagítja számos új elemmel azt a folyamatot, amely az 1947 februárjában útnak indult tizenhárom család bátor és elszánt cselekedetével, a kitelepüléstől a honosításig, az új életteremtés, a nemzettestbe való beépülés kiteljesedéséig tart. Sőt azon is túl, az elszármazottak egyéni és közös hazalátogatásai: „egyre gyakrabban megyünk közénk – a Moldvában maradtak közé (M. J.) –, felkeressük a most már ismerős helyeket, és megmártózzunk a szülőföld meleg szeretetében”. A csodálatos körképből hivatkozunk a moldvai csángók legfájdalmasabb kérdésére megidézhető momentumokra: az anyanyelvi egyházi életért folyó, százados múltra visszanyúló küzdelmükre: a szabófalvi keresztények által a pápának címzett, 1671-ben írott levelétől a II. János Pál pápa 1991-es magyarországi látogatásakor átadott kérelemig... amelyek a jászvásári egyházi hatóságokon ellenállásán sorra elbuktak, meghíúsultak, mindmáig megoldatlanok maradtak. A kötet feltérképezi a magukkal hozott néphagyományok, szellemi és tár-

1 Laczkó Mihály: *Észre sem vettük, magyarok lettünk. Moldvai csángómagyarok Magyarországon, I.* Bonyhád, 2004, Egyházasközpont Önkormányzat.

gyi értékek tovább élését, a beilleszkedésnek a kötetcímben eufemikus szavakkal jelölt, de a valóságban nem éppen könnyű, rögös útját, megpróbáltatásait, a nemzedékváltással bekövetkező feloldódást a befogadó közösségben, hazában.

A most megjelent kötet személyes életsorsokra lebontva idézi fel a fentebbi folyamat megannyi ösvényét, az eredet forrásaitól – „az Értől az Oceanig” – a beilleszkedésig, nemzedékek életpéldája tükrében. A kötet fő erénye a hitelesség, hisz a legtisztább forrásból táplálkozik, azoktól nyeri és továbbítja az információkat, akik megélték azt, vagyis belülről képesek ábrázolni. Színessége, változatossága abból ered, hogy ugyanazon eseményeket más-más módon élték meg. Lapjain meg elevenednek – a múlt és a jelen folytonos interferenciája révén – Magyarfalu, Pusztina, Klézse, Pokolpatak, Lábnik, Lészped „hazatelepedett” családjainak élete, az elhagyott szülőföld megannyi apró életmozaikja, ahogyan azok az emlékekben, a hazalátogatások során módosulnak, élnek tovább. A kötet az áttelepültek névsora közlésével pótolhatatlan adattárral gazdagítja a hazatelepült csángókról szóló ismereteinket. Az áttelepülés fájdalmas volt; de végső soron megmenekülés attól a sorstól, amely az otthon maradtokra vár: a nyelvvesztés, a nemzettudat-vesztés, a beolvadás, az erőszakos asszimiláció réme és tragédiája.

Laczkó Mihály kötete megrendítő olvasmány. Vele azonosulni igazán csak az tud, aki maga is megérte/megélte a kisebbségi sors keserveit – Délvidéken, Felvidéken, Erdélyben, Kárpátalján. A trianoni szerződések következtében elszakított területek többségi nemzetének a magyarsággal szembeni, azonos receptek szerint intézkedő hatalmi fellépésének közös célja: az asszimiláció, a kisebbség elorvasztása. Hatványozottan érvényes ez a csángókra, kiknek elszigeteltsége nem egy évszázadra, hanem századokra vezethető vissza.

Fentebb jeleztük, hogy kiváló személyiségek küzdöttek azért, hogy megismer-

tessék, éltessek a csángó kultúrát, beépítsék azt a nemzeti szellemi katedrálisba, hogy érdeklődést keltsenek iránta, felébresszék, fokozzák az iránta tanúsított érzékenységet, megnyissák a velük szolidáris cselekvés zsilipjeit. Gondoljunk csak a Kallós Zoltán gyűjtését magába foglaló nagyszerű kötet: a *Balladák könyvének* sikerére. Továbbá A magyarságkutatás könyvtára sorozatban megjelent, Pozsony Ferenc kolozsvári egyetemi tanár által szerkesztett kötetre, melynek tanulmányai tudományos alapozottsággal vetik fel a csángóság sorskérdéseit, nyújtanak elmélyült elemzést a múltról és jelenről, sorsuk alakulásáról a múlt időben. Hasonló törekvést, önismeretük elmélyülését, tudatosodását hivatottak szolgálni a Csíkszeredában megjelenő Bibliotheca Moldaviensis című sorozat kétnyelvű kötetei, az 1990-ben indult *Csángó Újság*, az anyanyelvi oktatást szorgalmazó és támogató keresztszülői mozgalom, a helybeli anyanyelvi oktatást vállaló önkéntes pedagógusok sokaságának áldozatos munkája, a sok-sok szervezet, egyesület és alapítvány az anyaországban, Erdélyben és Moldovában...

...az olvasó elcsodálkozhat, hogy egy-egy kötet kézbevétele, elolvasása, méltatása milyen messzire vezetheti el a szemlélő szerző gondolatait. A havas hegyoldalon elindult kicsiny hógolyóhoz hasonlítanám, amely útján nőttön-nő, mígnem lavinaként óriásivá dagad, magával sodor mindent, ami elébe kerül. Ha megismertük a kiszemelt alkotást, el akarjuk helyezni az illető szerző életművében, a kor irodalmi koordinátáin; ha megismertünk egy társadalmi jelenséget, eseményt, a jobb megértés, értelmezés végett tájékozódunk annak társadalmi hátterét alkotó irodalomban. A csángók sorsa iránti nemzeti felelősség is ezzel arányos. Az igazi segítséget csak a sorsukat jól ismerő személyek, szervezetek nyújthatnak.

Manapság a román asszimilációs törekvéseket egy új erő, a globalizáció fokozza fel. Míg a hazatérőket befogadja, visszafogadja a nemzet, az EU országaiba

elcsángáltak immár végképp kiszakíthatják gyökereiket abból a kultúrából, amely megtartotta őket „katolik”-nak a nemzeti identitást pótló és megtartó közösségben, könnyen feloldódnak a világ kohójában.

Idegen földre siettem... – olvassuk a szép nyomdai kivitelezésben megjelent kötet címlapján megjelenített szavakat; a borítólap térképén végigkövethetjük útjukat az elindulástól a megérkezésig – Lábniktól Egyházaskozárig. Megdőbbsent a cím: Idegen földre? Hisz mindig hazavágytak, vissza abba a közösségbe, amelyből századokkal előbb kiszakadtak. A vágy s az elért cél útjai nem csupán fizikai/földrajzi tekintetben voltak rögzösek, keservesek számukra, hanem a lélekben is. Behozni, áthidalni évszázadok lemaradását, szellemi számkivetettségét... nehéz küzdelmet jelenthetett számukra, amit közösen és egyéneként is meg kellett vívniuk a mindennapokban, önmagukban. Emlékezőseik, sorsképleteik – az együttérzésen túl – az olvasó lelkiismeretére apellálnak, hisz nemzettestvéreinkről van szó, a hazaérkezettekről s a még mindig gyámolításra, támogatásra, együttérzésre szorulókról, azokról, akik, ha nyelvünket már nem is beszélnek, de lelkük mélyén magyaroknak érzik magukat, s azokról a tízezrekről, akik ma is híven és mély ragaszkodással őrzik azt. Laczkó Mihály könyve róluk szól, értük szól, feléjük irányítja figyelmünket, tekintetünket. Sorsuk, küzdelmük előre vetíti a foyóban levő kisebbségi magyar-

ság jövőjét, mely létében, nyelvében, kultúrájában – a természetes vagy erőltetett és államilag támogatott asszimiláció, valamint az önfeladás miatt – egyaránt veszélyeztetett helyzetben van, lélekszámbeli apadásuk az utóbbi évtizedekben ijesztő méreteket öltött.

Idézzük csak vissza néhai Laczkó István szavait fia, Laczkó Mihály 2004-ben megjelent kötetéből: 1946-ban Lábnikról tizenhárom család kelt útra, a tizenhárom család közel száz lelket számlált. A csángóság gyermekszeretete, családcentrikus életszemlélete, mély hite volt az az erőforrás, amely elszigeteltségükben, a sovány földeken, szegényes hajlékaikban is megtartotta őket századokon át. Mily szépen hangzik a Teodóz atya könyvében olvasható, az áldott állapotban levő anyát jellemző szavak: **jövője van...** Hisz mi más jelentheti a jövőt, mint a megszületendő gyermek/gyermek! Életszemléletük, vitalitásuk, az élni akarás belső tüze olyan fogódzókat, megszívlelendő példát, követendő utat jelenthet a nemzet számára, amelyre oda kell figyelni, amelyet magunkévá kellene tennünk ahhoz, hogy elúzzuk a nemzethalál ijesztő rémét. A nemzetstratégia nem pénz kérdése: legelőbb is a nemzet lelkületében kell változást elérni, felismerni, hogy a gyermekáldás az, amely bennünket megtarthat, életerőnket megsokszorozhatja, jövőnket, létünket biztosíthatja az ezer esztendeje hazánknak, otthonunknak tekintett Kárpát-medencében.

Máriás József